

Pregledni rad

UDK: 321.7(497.11):342.565.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8370035>

Primljeno: 29. maj 2023.

Prihvaćeno: 24. jul 2023.

mr Kristina Mehović*

Studije pri Univerzitetu u Beogradu za terorizam, organizovani kriminal i
bezbednost

SUBVERZIVNA ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA

Sažetak

Na samom kraju prošlog veka u složenom procesu redefinisanja i preoblikovanja odnosa unutar države i društva, pogotovo u zemljama sa autoritarnim nasleđem iz nekadašnje interesne sfere Sovjetskog saveza, kakva je bila tadašnja Jugoslavija, pokrenut je proces promocije civilnog društva i „demokratizacije institucija“ pod okriljem nevladinih organizacija. Tokom istorije, bile su podložne raznim uticajima, posebno od strane velikih sila koje su u njima videle sredstvo preko kojih mogu da prikriveno ostvare svoje ciljeve. Domaćoj javnosti nevladine organizacije su tada predstavljene kao „antiratne i humanitarne“, ali se za mnoge kasnije ispostavilo da su učestvovalе u narušavanju teritorijalnog integriteta i suvereniteta tadašnje Jugoslavije, pomaganju neuspele „nezavisnosti“ AP Kosova i Metohije, ali i u drugim vrstama subverzivnog

* E-mail: kristinamehovic@gmail.com

delovanja poput terorizma, propagandnog delovanja, pomaganju opozicije, ideološke indoktrinacije i sl., čime su direktno i nedvosmisleno narušile njen politički, vojni i bezbednosni sistem. U radu biće obrađen samo terorizam, pre svega zbog značaja koja ova višedimenzionalna pojava zauzima, ali i zbog stava autora da Republika Srbija nema adekvatne mehanizme čiji bi cilj bilo sprečavanje subverzivnog delovanja (pre svega terorističkog) putem nevladinih organizacija, kao i činjenicu da ovakva pojava u naučnoj i stručnoj literaturi nije do sada istražena.

Ključne reči: nevladine organizacije, službe bezbednosti, subverzija, terorizam

NEVLADINE ORGANIZACIJE - teorijski aspekt

Termin „nevladine organizacije“¹ prvi put se pojavljuje u „Glasu javnosti“ izdavanom u Kragujevcu, 1874. godine. Njime se označavaju sva ona društva, udruženja i grupe koje nije osnovala vlada, već sami građani. (Marićević, 2004, str. 37) Iako su srpski liberalni teoretičari tokom XIX veka iznosili brojne ocene o važnosti udruženja u demokratskom društvu, to tada nije prihvaćeno. Ni Sretenjski, Turski ni Namesnički ustavi nisu prepoznavali slobodu udruživanja, te se ona prvi put reguliše za vreme vladavine Milana Obrenovića, Zakonom o udruženjima i zborovima iz 1881. godine. Tada se pravi razlika i između političkih i nepolitičkih udruženja kao i profitnih i neprofitnih organizacija (Trkulja, 2010, str. 32). Kasnije, tokom perioda XX veka OCD² su bile regulisane raznim zakonskim rešenjima koje su pratile politička dešavanja i promene u državnom uređenju. Za vreme komunističke vladavine, uglavnom su bile svedene na fondacije i zadužbine pod kontrolom države tj. partije, te one tada nemaju značajniju ulogu u društvima na način na koji će je imati kasnije. Sam kraj XX veka, definitivno obeležava slom komunističke ideologije, kao i izmenjeno vojno-političko okruženje usled raspada SSSR-a i pada Berlinskog zida. Taj period je na globalnom nivou označio prekretnicu u isto-

¹ NVO - Nevladine organizacije.

² OCD - Organizacije civilnog društva - sveobuhvatni naziv za sve vrste i oblike organizacija koje su odvojene od države, samim tim i NVO.

riji nevladinog sektora te je njihov broj u godinama tektonskih poremećaja u svetu (1989-1993) povećan za čak 160% (Avramov, 2005, str. 121).

Tokom ratnog razdoblja u Jugoslaviji, odnosno slamanja jugoslovenske države, najaktivnije NVO su upravo bile one koje su sve svoje resurse, što ljudske, što materijalne usmeravale na formiranje građanskih udruženja i mešanje u unutrašnju politiku države za račun Zapada, dok se zanemarljiv procenat građanskih udruženja bavio nesubverzivnim aktivnostima. S tim u vezi, NVO su, kako i same priznaju učestvovala u serijama anti-ratnih demonstracija i kampanjama protiv tadašnjeg režima, koje su tokom devedesetih uglavnom organizovali OCD, posebno nevladine organizacije i različiti građanski i anti-ratni pokreti (Milivojević, 2006, str. 41). To je faktički značilo da su predstavnici NVO tada otvoreno davali podršku NATO agresiji na tadašnju suverenu državu 1999. godine, na razne direktne i indirektne načine. Postoje podaci koji ukazuju da je CIA sprovodila i finansirala ne samo tajne nego i javne i otvorene informacione operacije, koristeći uhodane metode putem nevladinih organizacija, fondacija i drugih organizacija (Miljković, 2016, str. 263).

Nakon uspešno završenog zadatka koje su NVO, u Republici Srbiji, imale krajem XX veka - rušenja tadašnjeg „diktatorskog“ režima, a posebno nakon uspostavljanja nove „demokratske“ Vlade Republike Srbije na čelu sa tadašnjim premijerom Zoranom Đinđićem, one bivaju uključene u pitanja koja se tiču ponovo – državne politike i tada počinje da se uspostavlja veza države i civilnog sektora, sa tim da su ovaj put NVO i Vlada uglavnom na istoj strani. Radi stvaranja povoljnijeg položaja NVO Vlada Zorana Đinđića pristupila je, proleća 2003. godine izradi Zakona o udruženjima, ali je nacrt zakona, nakon atentata koji je izvršen, privremeno povučen. Nekoliko godina kasnije, tačnije, 8. jula 2009. godine, od strane predsednika Republike Borisa Tadića donet je ukaz o proglašenju Zakona o udruženjima koji propisuje da „*udruženje jeste dobrovoljna i nevladina nedobitna organizacija zasnovana na slobodi udruživanja više fizičkih i pravnih lica, osnovana radi ostvarivanja i unapređenja određenog zajedničkog ili opšteg cilja i interesa, koji nisu zabranjeni Ustavom ili zakonom*“ (Zakon o udruženjima, čl.2 st.1, 2018).

Pravni osnov nastanka NVO i njihovog formiranja nalazi se u pravu čoveka i građanina na slobodu udruživanja i delovanja sa drugim ljudima koja zajedno sa osnovnim slobodama i pravima predstavlja početak razvoja modernog demokratskog društva (Paunović, 2011, str. 255). Udruženja se osnivaju bez prethodnog odobrenja uz upis u registar koji vodi državni organ u skladu sa zakonom. U Republici Srbiji postoji preko 33.000 registrovanih neprofitnih organizacija (udruženja, fondacija i zadužbina). S obzirom na izuzetno veliki broj delatnosti kojima se one bave, najjednostavnija podela jeste prema teritorijalnoj osnovi i prema ciljevima udruženja. Prema teritorijalnoj podeli dele se na lokalne, nacionalne, međunarodne dok prema ciljevima one mogu biti humanitarne, sportske i sl. (Neprofitne.rs.)

Ranjivost nevladinih organizacija na zloupotrebe

Kada je reč o ranjivosti NVO na zloupotrebe, to se pre svega odnosi na propuste u smislu nepostojanja adekvatnih mehanizama za njihovu kontrolu, a u vezi sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma³, drugih krivičnih dela u vezi korupcije, kao i sprečavanja njihovog subverzivnog delovanja.

Dodatno, ni na jedan način se ne kontrolišu utrošena sredstva za projekte i primljene donacije, NVO nisu dužne da takve podatke javno objavljuju, niti postoji specijalizovana institucija koja ima za cilj da kontroliše njihov rad. Štaviše, ne postoji zakonska obaveza da bilo koja neprofitna organizacija⁴

³ Terorizam kao jedna od najaktuelnijih pojava XXI veka može se javiti i kao posledica subverzivnog metoda rada službi bezbednosti iako se javnosti često predočava kao spontana aktivnost pojedinaca ili grupa. U naučnoj i stručnoj literaturi, kada je reč o pojavi terorizma uloga službi bezbednosti je gotovo zanemarena, zapravo skoro se uopšte i ne pominje. Kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao : složeni oblik organizovanog grupnog i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja obeležen ne samo zastrašujućim brahijalno fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano-tehnološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti „veliki ciljevi“ na morbidno spektakularan način, a neprimereno u datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju. (Simeunović, 2009, str. 80).

⁴ Neprofitne organizacije - termin koji se odnosi na NVO.

podnese neku vrstu godišnjeg izveštaja o prihodima. U celini gledano, one neprofitne organizacije koje rade sa donacijama međunarodnih partnera dužne su, u sklopu ugovornih obaveza po osnovu donacija, da podnesu donatoru neke dokaze o potrošnji i o postignutim rezultatima. Nema zakonske obaveze o pogledu nezavisne kontrole ili revizije utrošenih sredstava, niti postoji obaveza podnošenja godišnjeg ili periodičnog izveštaja o realizaciji projekta. (Grahame Barker, 2013, str. 25). Dakle, iz priloženog se da zaključiti da jedna NVO može da dobije novac od određenog donatora i da taj novac utroši za neke potpuno druge namene, kao što je recimo finansiranje terorizma, tako da se prostor za širenje terorističkih mreža putem ovih organizacija nalazi u propustima uvođenja adekvatne zakonske regulative za ovaj sektor, ali i u propustima organizovanja institucija koje bi se bliže bavile pitanjima vezanim za NVO, između ostalog: svrhom i ideologijom, organizacionom strukturom, pozadinom donatora, kriterijumima za finansiranje i izdavanje novca, vođenjem evidencija, povezanošću sa drugim NVO organizacijama ili grupama (Bjelajac et al., 2012, str. 393)

Problem kontrole novca koji protiče kroz nevladin sektor predstavlja još jedan od mogućih činioca ugrožavanja bezbednosti jedne države. Značajni deo aktivnosti koje su službe nekad obavljale prikriveno, danas se realizuje putem NVO i fondova. S ciljem prikrivanja te delatnosti, CIA se služila poznatim američkim fondacijama, ali takođe i drugim entitetima stvorenim u tom cilju. Jedan od primera takve organizacije je „National Endowment for Democracy (NED) – Nacionalna fondacija za demokratiju“ – američka asocijacija sa pre svega moralnim ciljevima, kao što je borba za prava čoveka i demokratizaciju (Miljković, 2016, str. 223). Bez obzira na dugu istoriju delovanja na teritoriji Republike Srbije, zanimljiv je podatak da je ova NVO za širenje demokratije tokom 2020. godine izdvojila 1.157.100,00 dolara, a tokom 2021. godine 968.000 dolara (ned.org) iako, osim navedenih projekata i iznosa novca koji je dobijen (iz inostranstva), na uvid javnosti nije iskazan konkretan način utrošenih sredstava, kao ni bilo kakva evaluacija iz

koje se može zaključiti u kojoj meri i na koji način je unapređena demokratija nakon višemilionskog iznosa donacije.

Jedini zabeleženi pokušaj države da izvrši kakvu-takvu kontrolu i reviziju protoka novca u trećem sektoru jeste, kada se u javnosti pojavila vest da je Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma⁵, napravila spisak medijskih radnika, NVO, udruženja građana i od banaka zatražila uvid u sve njihove transakcije od 1. januara 2019. godine. Uzevši u obzir da NVO od samog nastanka u Srbiji nisu naviknute na redovne revizije i kontrole došlo je do oštrog odgovora njihovih predstavnika na ovakve mere države. Više od 140 organizacija i pojedinaca potpisalo je u julu 2020. godine zajedničko saopštenje u kojem su od Ministarstva finansija i Uprave za sprečavanje pranja novca zatražili da „*bez odglaganja predoče osnove sumnje zbog kojih su naložili vanredno prikupljanje informacija o organizacijama, medijima i pojedincima od strane poslovnih banaka*“ (slobodnaevropa.org, 2021). S obzirom na to da se radi o organizacijama koje su, bez sumnje, gotovo sve povezane sa inostranstvom, za očekivanje je bila i reakcija zvaničnika Evropske komisije, ali i ambasade Sjedinjenih Američkih Država, što govori u prilog tome da je Republika Srbija u ovom momentu nespremna da pronađe mehanizme koje će, ne samo pojedine NVO već sve, staviti pod nadzor i kontrolu. Epilog ovakvog pokušaja kontrole za sada nije poznat javnosti.

Subverzivna uloga nevladinih organizacija u Republici Srbiji

Kao što je već i pomenuto na početku, broj NVO je u skladu sa završetkom „Hladnog rata“ nastavio da sve više i više raste, a zapadne službe su u skladu sa politikom kolonizacije pribegavale raznim subverzivnim sredstvima za

⁵ Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma je prema podacima dostupnim na sajtu označena kao „finansijskoobaveštajna služba Republike Srbije“. Potrebno je napomenuti da je Zakonom o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije zabranjeno osnivanje i rad službi mimo ovog zakona. Iako bi jedna takva zaista bila neophodna, bez dvoumljenja, za ostvarivanje nacionalnih interesa, trebalo bi ipak njeno postojanje uskladiti sa Zakonom o osnovama i uređenja službi bezbednosti i dodati je u porodicu sa ostalim službama bezbednosti gde joj je i mesto. (apml.gov.rs)

postizanje svojih pre svega, političkih ciljeva. Kako za svet, takva politika je važila i za našu državu, posebno jer je kraj XX veka obeležio ratni sukob u Jugoslaviji, te tada najdominantnije zapadne sile i njihove službe nisu htele da propuste priliku da zauzmu svoju poziciju. Kada su u pitanju podaci o aktivnostima obaveštajnih službi preko nevladinih organizacija u Srbiji, interesantan je podatak da je svega 26% nevladinih organizacija nastalo u periodu do 1989. godine, a čak 58% u periodu između 1990. i 2009. godine (Miljković & Tadić, 2017, str. 101). Iako je tokom ranije istorije samo postojanje NVO bilo gotovo marginalno, ne možemo reći da su do završetka Hladnog rata u svetu imale bilo kakvu ulogu u smislu subverzivnog ili obaveštajnog rada⁶ odnosno, ne možemo sa sigurnošću utvrditi da su imale bilo kakvu ozbiljniju ulogu u globalnom društvu uopšte te je samim tim nisu mogle imati ni u Republici Srbiji.

Prvi put u svojoj istoriji Republika Srbija izašla je javno sa optužbama za terorizam protiv organizacije civilnog društva 2000. godine, kada je Uprava za analitiku Sektora za javnu bezbednost MUP-a Republike Srbije, za internu upotrebu, objavila malu brošuru sa oznakom „Strogo poverljivo“. U brošuri se govori o postojanju pokreta „Otpor“ i njegovom finansiranju od strane stranih obaveštajnih službi (Miljković & Tadić, 2017, str. 104). Brošura je nosila naslov „Informacija o protivzakonitim delatnostima fašističko-terorističke organizacije – Otpor“, međutim kako njen sadržaj nije dostupan javnosti, nije najjasnije zašto je Otpor označen kao teroristička organizacija, odnosno da li to ima veze sa odbijajućim Rešenjem upisa u registar udruženja, društvenih organizacija i političkih organizacija.

Međutim, iako je nesporno da je Otpor još i pre zvaničnog pokušaja upisa u Registar udruženja, društvenih organizacija i političkih organizacija, imao kontakte sa stranim, tada izrazito neprijateljskim faktorima po vitalne interese Republike Srbije u prvom redu sa ambasadam SAD i

⁶ Nевladine organizacije mogu biti korišćene od strane službi bezbednosti kao legalni metod za prikupljanje podataka. (Miljković, 2016, str. 213).

mnogim drugim antidržavnim NVO, njegovo delovanje, bar formalno, izlazi iz definicija terorizma i fašizma. Analiza istraživačke građe o događajima za vreme NATO bombardovanja i u periodu promene vlasti u Republici Srbiji oktobra 2000. godine, odražava karakteristiku „*obojene revolucije*“ sa usklađenim subverzivnim aktivnostima mreže britanske obaveštajne službe MI-6 i američke CIA, u okviru kojih su značajno mesto zauzimale aktivnosti tajne i javne psihološke operacije koje je sprovodila britanska i američka administracija i njene službe prema tadašnjem režimu i javnom mnjenju u Saveznoj Republici Jugoslaviji (Miljković, 2016, str. 293-294). Kako je nesporna činjenica da Otpor kao organizacija apsolutno nikada nije sprovodila bilo koji vid političkog nasilja u smislu klasičnog terorizma, odnosno nije se koristila otmicama, ubistvima, psihofizičkim zlostavljanjima i sličnim elementima nasilja, evidentno je da se radi o političkom odgovoru tadašnjeg režima na delovanje ove organizacije.

Republika Srbija je u skladu sa politikom usklađivanja zakonodavstva sa Evropskom Unijom, pristupila izradi Strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma 2020. – 2024. (Strategija, 2020-2024), Akcionom planu za sprovođenje te strategije (Akcioni plan, 2020-2024) i Proceni Rizika od pranja novca i proceni rizika od finansiranja, terorizma (Procena, 2018) sa tim da je potrebno naglasiti da navedeni dokumenti ne sadrže niti jednu reč kada su u pitanju NVO, odnosno navedenim dokumentima nisu uopšte razmatrane. Iako direktiva EU⁷ poziva na preporuke FATF-a⁸ a što se odnosi na države članice i kandidate, posebno kada je u pitanju zloupotreba NVO za finansiranje terorizma, a koje ujedno predstavljaju okvir mera koje iste treba da primene, nije baš najjasnije iz kog razloga su izostavljene.

⁷ Za oblast finansiranja terorizma i pranja novca najbitnije su Četvrta i Peta direktivna EU tj. Direktiva (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta i Saveta od 20.05.2015. godine o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhe pranja novca ili finansiranja terorizma, o izmenama Uredbe (EU) br. 648/2012 Evropskog parlamenta i Saveta te o stavljanju izvan snage Direktive 2005/60/EZ Evropskog parlamenta i Saveta i Direktive Komisije 2006/70/EZ. (europa.eu)

⁸ Eng. „Financial Action Task Force“ (FATF) - Organizacija za kontrolu i sprečavanje pranja novca.

Tim pre, jer je Republika Srbija najozbiljnije zloupotrebe NVO za subverzivne svrhe (terorizma) doživela u južnim delovima teritorije, a to se pre svega odnosi na Rašku oblast i AP Kosovo i Metohiju, te ovakve zloupotrebe imaju ozbiljan višedecenijski kontinuitet, a što je u gore pomenutim dokumentima potpuno zanemareno. S tim u vezi 2009. godine u APR-u⁹ registrovano je udruženje „Islamska omladina Sandžaka - Furkan“ kao NVO koja je dobila funkciju logističkog centra za odlazak na sirijsko ratište, te su prostorije odnosno, samo udruženje osnovano sa ciljem da se unaprede osnovne vrednosti islama, zloupotrebijene kao paravan za regrutaciju i organizovanje odlaska pripadnika selafijskog pokreta u Siriju (Optužnica, TOK, KTO-13/16). Pravovremenim reagovanjem pravosudnih organa, MUP-a i BIA, grupa od sedam vehabija koji su bili deo ove NVO procesuirana je a zatim i osuđena na višegodišnje zatvorske kazne za krivična dela terorističko udruživanje, terorizam, vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela i finansiranje terorizma (Presuda, VSPO KP01-88/14). Apelacioni sud u Beogradu je, kao nadležni drugostepeni sud, u postupku po žalbama branilaca, prvostepenu presudu u osuđujućem delu u celosti potvrdio (Presuda, ASuBPO KžPo1-22/18).

Važno je napomenuti da je NVO „Furkan“ obrisana iz Registra udruženja APR-a tek 2019. godine, iako su se pripadnici ove NVO pred pravosudnim organima našli još 2014. godine. Štaviše APR je dozvolio promenu zastupnika udruženja a ista je, pre svega zbog delovanja, suprotno ciljevima zbog kojih je i osnovana, a kojima se krše ljudska i manjinska prava, odlukom Ustavnog suda morala biti zabranjena. Nije poznatno da li je protiv osnivača ove NVO preduzeta neka krivičnoprocesna radnja, kako u navedenom postupku koji se vodio pred Višim sudom, nije bio označen kao saučesnik a nesporno je da je to bio.

Kada je reč o zabrani udruženja, potrebno je istaći da je Ustavni sud od 1990. godine od kada je u pravni poredak uvedena mogućnost zabrane rada organizacija do sada vodio postupke isključivo protiv desno orijentisanih

⁹ APR - Agencija za privredne registre.

organizacija, jer su postojali pritisci prozapadno orijentisane javnosti, uključujući i prozapadno orijentisane NVO pod koje je podleglo prvo tužilaštvo, a zatim i sud. Prva odluka Ustavnog suda u vezi zabrane organizacija, odnosi se na organizaciju „Nacionalni stroj“ (Odluka USRS VIIY-171/2008), druga na „Otačastveni pokret Obraz“ (Odluka USRS VIIY-249/2009), a postupci su vođeni još i protiv svih preostalih desno orijentisanih organizacija kao što su: „Pokret 1389“, „Srpski narodni pokret 1389“, „Naši“, „SNP NAŠI 1389“ ali bez većeg uspeha i štete po navedene organizacije. Važno je napomenuti i da Ustavni sud Srbije, u periodu kada je na vlasti bio Slobodan Milošević, koji je okarakterisan kao period ograničavanja demokratije i ljudskih prava, nije zabranio nijednu političku stranku, ni terorističku organizaciju na Kosovu i Metohiji koje su rušile ustavni poredak i teritorijalni integritet zemlje, niti je organizacija „Otpor“ koja je direktno delovala u cilju rušenja režima Miloševića bila zabranjena (Odluka USRS VIIY-249/2009, str. 28-29). Međutim u periodu nakon tzv. „demokratskih promena“, stekao se utisak da je novokomponovana demokratija, ipak selektivno primenjiva i da usko zavisi od simpatija aktuelne vlasti usklađene sa prozapadnim interesima.

Raška oblast

Raška oblast se koristi kao odrednica za područje jugozapadne Srbije koje je pripadalo Raškoj državi i izuzetno je važna za istorijski ali i kulturni identitet srpskog naroda jer predstavlja koevku srpske državnosti. Za ovu oblast, muslimansko stanovništvo uvodi reč „Sandžak“ aludirajući na „Novopazarski sandžak“, a iza kog se krije politička volja za autonomijom koja u današnjim okolnostima nema niti političko niti relevantno istorijsko utemeljenje. Proučavajući jačanje ekstremizma u Raškoj oblasti, možemo reći da je jedan od ključnih faktora koji uzrokuje i pomaže jačanje ekstremizma i separatizma u Raškoj oblasti, aktuelna finansijska pomoć islamskih zemalja, raznih prozapadnih NVO i humanitarnih organizacija uglavnom iz Turske, Saudijske Arabije i drugih muslimanskih zemalja. Turska na razne načine, prvenstveno preko investicija i nevladinog sektora nastoji da se pozicionira u Srbiji, ali se i u tim aktivnostima prepoznaje verski faktor. Jedan broj humanitarnih i nevladinih

organizacija iz Turske ostvario je niz aktivnosti na teritoriji Republike Srbije. Zbog nezadovoljstva što nisu imenovani za hodže u svojim sredinama nevladinu organizaciju „Islamski omladinski forum - Forumit Rinor Islam“ (FRI)¹⁰ iz Preševa osnovali su bivši studenti Fakulteta islamskih nauka u Saudijskoj Arabiji i drugim zemljama. Ova organizacija registrovana je u Republičkoj agenciji za privredne registre 2010. godine, a odmah nakon toga stupila je u vezu sa turskim nevladinim organizacijama (Tasić & Blagojević, 2017, str. 474-475). Tokom marta 2013. godine rukovodstvo nevladine organizacije „FRI“ je sa grupom studenata sa juga Srbije prisustvovala višednevnom seminaru u okolini Ankare. Seminar je bio posvećen mladim studentima balkanskih zemalja, a program je finansirala turska NVO „Beseder“. U okviru programa u Istanbulu učenici su posetili sedište nevladine organizacije „IHH“. Na internet portalu „www.presheva.com“ 14. avgusta 2013. je objavljena vest pod naslovom „Albanci idu u Siriju preko turske nevladine organizacije - IHH“. U tekstu se navodi da su stotine Albanaca islamske religije regrutovani a zatim nakon završene obuke u Turskoj, poslani u Siriju da se bore protiv vlade u Damasku (Tasić & Blagojević, 2017, str. 475).

Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija

Naročite zasluge za razotkrivanje mreže lažnih humanitaraca na prostoru Kosova i Metohije pripadaju Antoniju Evandelisti, bivšem komadantu italijanske misije „UNMIK“-a u periodu od 2000. - 2004. godine. On u svojoj knjizi „Medresa – mali mučenici rastu između Balkana i Evrope“ opisuje da su italijanski karabinjeri iz misije „KFOR“-a jednom prilikom u kući Hamida Keljmendija, našli četvoro dece uzrasta od 6 do 10 godina koja su se od malih nogu obučavala da postanu nova generacija terorista. Inače, sam Hamid, svakog meseca prima po 100 evra za „podučavanje i obrazovanje“ te dece od grupe vehabija iz Engleske preko nevladine organizacije „Rahma Mersi“. Sem Antonija Evandelite i dvojica komandanata Specijalne multinacionalne jedinice, general Leonardo Lezi i pukovnik Emanuel Gareli, takođe su javno iznosili podatke koji su potvrđivali da se pod

¹⁰ Ova NVO upisana je u APR-u sa statusom aktivnog pravnog lica već 12 godina.

plaštom nevladinih humanitarnih organizacija na prostoru KiM u stvari realni interesi mnogobrojnih terorističkih organizacija (Trifunović et al., 2011, str. 229-230). U tzv. "Beloj knjizi" Vlade Republike Srbije u delu koji je dostupan javnosti, a koji se odnosi na „*Albanski terorizam i organizovani kriminal na Kosovu i Metohiji*” istaknuto je da je na području Drenice, u sastavu OVK¹¹, od maja do kraja jula 1998. godine, delovala kombinovana mudžahedinska jedinica „Abu Bekir Sidik” u čijem je sastavu ratovalo 115 mudžahedina, sa oko 40 stranih državljana. Aktivnosti jedinice, nabavku i ilegalno dopremanje oružja finansirale su organizacije iz Zenice (BiH)¹² „*Islamski balkanski centar*“ i „*Aktivna islamska omladina*“.

„*Islamski balkanski centar*“ je organizacija čiji je osnivač i rukovodilac Abdulah Duhajman iz Saudijske Arabije. Centar je osnovan po ugledu na nevladinu organizaciju „*Svetski biro za islamski poziv*“ sa sedištem u Rijadu, a koja se finansira donacijama bogatih poslovnih ljudi iz Saudijske Arabije. Aktivnosti ove nevladine organizacije su usmerene i na pozivanje muslimana na džihad. Tokom sukoba u BiH, Duhajman je u sastavu jedinice „*El Mudžahid*“¹³ aktivno učestvovao u borbama, a bio je i u kontaktu sa islamskom terorističkom organizacijom „*Muslimanska braća*“ (Bela knjiga, 2003, str. 42).

„*Aktivna islamska omladina*“ je NVO u BiH formirana 1995. godine odlukom Višeg suda u Zenici, gde ima i sedište, sa ograncima širom BiH (Magretić, 2006, str. 12). Formirali su je bivši pripadnici odreda „*El Mudžahid*“ i u početku je finansirana novcem koji je ostao nakon rasformiranja te jedinice, a kasnije novcem iz humanitarnih organizacija (Turčalo & Veljan, 2018, str. 10). AIO¹⁴ je zabranjena 2002. godine, kada je BiH ukinula državljanstva pripadnicima jedinice na šta je AIO reagovala tako što je formirala novu NVO „*Kulturni*

¹¹ OVK - Oslobođilača vojska Kosova.

¹² BiH - Bosna i Hercegovina.

¹³ Jedinica sastavljena od mudžahedina koja je delovala u okviru 3. Korpusa Armije BiH odgovarala je tadašnjem predsedniku predstavništva BiH Aliji Izetbegoviću.

¹⁴ AIO - Aktivna islamska omladina.

centri za mlade“ čiji je rad ograničen policijskim akcijama, ali je izvesno da je i ova NVO „uzela drugi oblik i nastavila da postoji pod drugim nazivima“ (Turčalo, Veljanin, 2018, str. 18).

Dalje se navode još i sledeće organizacije koje su imale veze sa terorizmom kao što je to “Al-Haramain” koja je učestvovala u obučavanju i finansiranju terorista i pružanju logističke podrške, „Svetski fond pomoći“ čiji je rukovodilac kancelarije na KiM sa još dvojicom aktivista uhapšen od strane KFOR, zbog sumnje da se bave terorizmom, zatim „El Džila“ koja predstavlja glavnu vezu između islamskih zemalja i terorista na jugu Srbije, KiM, Makedonije, baveći se regrutovanjem i prebacivanjem terorista na jug Srbije, „Igasa” sa kojom u Skoplju i Zagrebu, rukovode alžirski državljani Abu Muhamed i Džamel Lamrani, zvani „Abu Musab“, koji je za vreme oružanih sukoba na KiM bio jedan od instruktora jedinice „Abu Bekir Sidik“ (Bela knjiga, 2003, str.43-44).

Iako su ovakve organizacije većinski bile aktivne prilikom ratnih dešavanja njihovo delovanje sa prestankom rata nije nestalo, već naprotiv, stare su preraspoređene u nove NVO koje imaju isti cilj. Pod istragom privremenih prištinskih institucija tzv. „Javnog tužilaštva Kosova“ bilo je više od 60 raznih registrovanih NVO zbog sumnje da se njihovim aktivnostima promoviše i podržava terorizam kao i islamističke organizacije. Prema dosijeu, koji je obezbedio prištinski “Zëri”¹⁵ navedeno je da je „*evidentno je da im je cilj preuzimanje „vlasti“ na Kosovu proklamujući zakone islamskog šerijata*“. U dosijeu se navodi da je reč o pojedincima i raznim nevladinim organizacijama koje se finansiraju iz Kuvajta, Saudijske Arabije, Katara i Irana (nspm.rs, 2023). Kosovske vlasti su obustavile rad i blokirale račun za 14 nevladinih organizacija za koje se sumnjalo da su finansirale i podržavale terorističke organizacije, a pod istragom je blizu 100 građana Kosova, a koji se terete za boravak u Siriji ili vezu sa radikalnim grupacijama (Al Jazeera, 2014).

¹⁵ Alb. - „Zëri“ - Prištinske novine Zeri.

Subverzivna uloga nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini

Na globalnom planu, BiH nije ostala izvan terorističke mreže. Od samog početka rata 1992. godine u BiH humanitarne organizacije bile su maska za terorističko delovanje. Uz humanitarne i druge nevladine organizacije (udruženja građana, klubovi itd...) prostor za širenje terorističke mreže otvoren je i zbog propusta u institucijama i u zakonskoj regulativi. Takođe, znatan broj osoba afro-azijskog porekla koje se vežu za terorističke aktivnosti boravilo je ili još uvek boravi na teritoriji BiH (Magretić, 2006, str. 8).

Odred „El Mudžahid“ kao mudžahedinska jedinica, formirana 1993. godine u čijim redovima je bilo više desetina boraca sa stranog ratišta, a koja se borila za nezavisnost BiH, je prema informacijama vojne službe bezbednosti BiH imala kontakte i veze sa nevladinim tj. „humanitarnim“ organizacijama kao što su to „Al Haremein“, „Islamski balkanski centar“ kao i „Benevalence international foundation – BIF“¹⁶ i mnogim drugim (Informacija, Armija BiH, 1995).

Iako se ovakve tvrdnje pojavljuju u Izveštaju samo dve godine nakon osnivanja jedinice, ne može se sa sigurnošću tvrditi da vojni i politički vrh nisu imali i ranije saznanja o povezanosti ovog odreda sa teroristima i NVO. O dolasku mudžahedina „svetih ratnika“ u BiH svedoči i islamski fudamentalista Mustafa Kamel Sulejman, poreklom iz Egipta koji ističe da je Saudijska Arabija bila glavni organizator i finansijer dolaska vhabija iz preko Hrvatske u BiH, kao pripradnika humanitarne organizacije „Al Haremein“ i „Visokog komesarijata za izbeglice Saudijske Arabije i Kuvajta“ i „UNHCR“-a (Trifunović et al., 2011, str. 171).

¹⁶ BIF je kako se ispostavilo samo formalno humanitarna organizacija koja je koordiniranom akcijom „FBI“ i lokalne policije, decembra 2001. godine zatvorena kada je direktor ove organizacije Edam Arnaut (rođen 24.06.1962. godine u Siriji, poznat još pod imenima: Abu Mohamed i Abdel Samija) uhapšen u aprilu 2002. godine u SAD-u pod optužbom da je davao neistinite podatke o povezanosti organizacije kojom je rukovodio kao i o ličnim odnosima sa najtraženijim teroristom Osamom bin Ladenom. (Trifunović et al., 2011, str. 187).

Bivši pripadnik Al-Kaide, poručnik Ali Hamad, koji je učestvovao u ratnim dešavanjima na prostoru BiH svedoči o povezanosti terorista i humanitarnih organizacija, a u svojoj ispovesti priznaje da je koristio vozila sa diplomatskim tablicama i vozila "UNHCR"-a kao pripadnik humanitarne organizacije „Visoki Saudijski Komitet za pomoć Bosni i Hercegovini“ koja su mu omogućila da se kreće po zemlji bez ikakve kontrole (Trifunović, 2014, str. 83) o čemu svedoči sledeći dokument:

SAUDI HIGH COMMISSION
RELIEF FOR
BOSNIA & HERZEGOVINA

الهيئة السعودية العليا
لمساعدة البوسنة والهرسك

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
MOSTAR
ZA IZBJEGLICE I SOCIJALNU POLITIKU

Datum : 23.12.1996.
Predmet : Zahtjev za izdavanje lične iskaznice (akreditacije)

ZAH T J E V

Obraćamo Vam se sa molbom da nam izdete u susret sa izdavanjem lične iskaznice (akreditacije), koja služi za neometano obavljanje radnih zadataka.

Ona bi trebala glasiti na ime: ALI
Prezime :HAMAD
Mjesto i datum rođenja :13.11.1971. godine , mjesto ALDAIH, država BAHRAIN
Broj pasoša :903598
Pasoš važi do : 13.03.2000. god.

Radnik je zaposlen u Visokom Saudijskom Komitetu - ured Mostar kao šef odjela za dawu i kartica mu je potrebna za obavljanje poslova u ovoj organizaciji.

Unaprijed se zahvaljujemo. Esselamu alejkum !

Direktor Visokog Saudijskog Komiteta
ured Mostar
Yousef B. R.

Slika br. 1 – Zahtev za izdavanje akreditacije. (Trifunović, 2014, str. 85)

Slika br. 2 – Potvrda da je Ali Hamad zaposlen u humanitarnoj organizaciji Visoki Saudijski Komitet za pomoć Bosni i Hercegovini. (Trifunović, 2014, str. 84)

Infiltracija bivših pripadnika Al-Kaide kao i njihova umešanost u rat u BiH, nije bila nepoznanica Kontraobaveštajnoj jedinici NATO-a, kao ni to da infiltrirani naoružani muslimanski ekstremisti deluju kao službenici humanitarnih i

pomoćnih agencija pod plaštom „UNHCR“¹⁷. Identifikacione kartice koje su posedovali omogućavali su pristup svim kampovima i objektima uključujući i objekte „UNPROFOR“-a¹⁸ ali nije bilo moguće utvrditi ko sve ima identifikacione kartice, niti je bila moguća kontrola kartica u prometu (Izveštaj NATO, 1996).

BiH je kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana koje svoje zakonodavstvo usklađuju sa EU¹⁹ napravila Procenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u Bosni i Hercegovini (Procena, 2018-2022). Navedenom Procenom je istaknuto da postoji „visok rizik“ ranjivosti nevladinog sektora od pranja novca (Procena, str. 59) dok je „rizik“ od finansiranja terorizma u BiH ocenjen kao „srednji“ (Procena, str. 64). Međutim, važno je napomenuti da je navedena Procena apsolutno irelevantna kao zvaničan dokument države BiH jer su najvažnije činjenice za procenu rizika terorizma i njegovog finansiranja zanemarene. To se pre svega odnosi na četiri NVO pod sankcijama iz BiH i koje se nalaze na Konsolidovanoj listi Saveta Bezbednosti a koje su u tesnoj vezi sa terorizmom. To su : „Al Furqan“, „Al Haramain & Al Majsed Al-Aqsa charity foundation“, „Taibah international – Bosnia offices“ (UN SCCL, 2023), „Al-Haramain Islamic foundation“ (UN SCCL, 2021). Iako ove NVO više ne postoje u BiH zbog pritiska međunarodne zajednice i zbog svojih dokazanih veza sa terorizmom, ne može se ignorisati činjenica da jedna država u srcu Evrope nije ništa uradila kako bi sprečila njihovo formiranje, posebno zbog tradicije zloupotreba NVO i njihove tendencije da kao i „AIO“ menjaju oblike onda kada dođu pod lupu države.

Pored toga je i nedopustivo da prilikom izrade ovakvih dokumenata jedna država kao što je to BiH potpuno zanemari NVO povezane sa terorizmom. Procena je izuzetno važna za sve države i predstavlja ozbiljan državni dokument koji ni u kom slučaju nije politički akt koji država treba da napravi

¹⁷ Eng. „United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)“ - Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice.

¹⁸ Eng. „United Nations Protection Force (UNPROFOR) - Zaštitne snage Ujedinjenih nacija u BiH i Hrvatskoj u periodu od 1992-1995.

¹⁹ EU - Evropska unija.

tek da bi ga imala. Ukoliko je činjenično stanje nepotpuno i netačno utvrđeno, kao što ovde i jeste slučaj, BiH mora staviti van snage Procenu kao i Akcioni plan i pristupiti izradi novih dokumenata radi očuvanja mira i stabilnosti Evrope.

ZAKLJUČAK

Nevladine organizacije sa sobom donose mnoge stvari sa kojima se današnje društvo suočava, pri čemu su mnoge pozitivne. Isto tako, sa druge strane, one sa sobom i nose određene negativne stvari, koje svaka država, pa i vlast mora sebi priznati. Od početka masovnog formiranja nevladinih organizacija u Republici Srbiji, pa do današnjeg dana ostavljen je veliki prostor za zloupotrebe na svim mogućim nivoima, od kriminala i korupcije pa do onog najsloženijeg, bezbednosnog. Kao što se i dalo primetiti i dokazati - učestvovala su u subverzivnim delovanjima i gotovo je izvesno da će ista situacija biti i u budućnosti, kada se za tako nešto bude ukazala prilika.

Situaciju dodatno usložnjava i pojava interneta kao i masovna ekspanzija komunikacija, te će se svi budući ratovi koji se budu odigravali biti umnogome komplikovaniji i složeniji nego bilo koji do sada. Bezbednosna situacija u Republici Srbiji, a posebno na Zapadnom Balkanu je sklona krizama, raznim političkim nesuglasicama, nesigurna je i uslovljena je ukrštanjem sila snaga vodećih svetskih sila. U takvoj situaciji apsolutno je legitimno očekivati da će strani faktori u cilju ostvarivanja svojih interesa pribegavati najrazličitijim sredstvima – pa i nevladinim organizacijama. Sa druge strane u uslovima takve borbe, skroz je legitimno i da Republika Srbija sebi dopusti da na adekvatan način radi na odbrani zemlje i njenih vitalnih interesa pre svega kroz bezbednosni sektor, a zatim i kroz druge institucije koje će za cilj imati kontrolu rada i praćenje njihovih aktivnosti.

REFERENCE

Monografije i naučni članci:

- Avramov, S. (2005). *Alternativni model svetske zajednice - Civilno društvo i nevladin sektor*. Nova Evropa.
- Bjelajac Ž., Tepavac R., Dašić D. (2012). *Finansiranje međunarodnog terorizma kao globalnog fenomena*. Evropsko zakonodavstvo. Institut za međunarodnu politiku i privredu. godina XI, br. 39–40, januar–jun 2012.
- Grahame Barker, A. (2013). *Rizici od zloupotrebe neprofitnih organizacija za pranje novca i finansiranje terorizma u Srbiji*. Savet Evrope - kancelarija u Beogradu.
- Magrečić, D. (2006). *Islamistički terorizam na jugu Evrope*. Domagoj Magrečić.
- Marićević, L. (2004). *Bukvar demokratije*. Centar za razvoj Srbije.
- Milivojević Z. (2006). *Civilno društvo Srbije potisnutno tokom 1990-ih – u potrazi za legitimitetom, prepoznatljivom ulogom i priznatim uticajem tokom 2000-ih*. Istraživački i analitički centar ARGUMENT u saradnji sa Centrom za razvoj neprofitnog sektora.
- Miljković, M. (2016). *Posebnost informacionih operacija u radu savremenih obaveštajnih službi*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.
- Miljković, M., Tadić, D. (2017). *Informacione operacije zapadnih obaveštajnih službi u Srbiji oktobra 2000*. Vojno delo. LXIX, 5/2017.
- Paunović, Ž. (2011). *Prilog pojmovnom razjašnjenju*. Godišnjak br. 6. Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka.
- Simeunović, D. (2009). *Terorizam*. Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.
- Tasić, S. Blagojević, S. (2017). *Islamski ekstremizam i fundamentalizam u raškoj oblasti kao pretnja političkom sistemu Srbije*. Vojno delo. LXIX, 6/2017.

- Trifunović, D. (2014). *Islamic Terrorism and al-Qaeda in the Balkans (Testimony of a former al-Qaeda lieutenant)*. International Strategic Studies Association and Balkan & Mediterranean Policy Council, Belgrade office.
- Trifunović, D., Stojaković, G., Vračar, M. (2011). *Terorizam i vehabizam*. Filip Višnjić.
- Trkulja, J. (2010). *Deficiti srpske legislative o slobodi udruživanja*. Ustavno ograničenje slobode udruživanja - zbornik radova. Beograd. Ustavni sud Republike Srbije, Evropska komisija za demokratiju putem prava - Venecijanska komisija.
- Turčalo, S., Veljan, N. (2018). *Perspektive zajednice o prevenciji nasilnog ekstremizma u Bosni i Hercegovini. Studija slučaja br. 2*. Atlantska inicijativa i Berghof Fondacija.

Pravni i drugi izvori:

- Izveštaj Savezničke kontraobaveštajne jedinice NATO iz 1996. godine.
- Informacija - Odeljenje službe bezbednosti 3. korpus Armije BiH iz 1995. godine.
- Optužnica - Tužilaštvo za organizovani kriminal broj, KTO 13/16 od dana 23.02.2016. godine.
- Odluka Ustavnog suda br. VIIU-171/2008 od dana 02.06.2011. godine.
- Odluka Ustavnog suda br. VIIU-249/2009 od dana 12.06.2012. godine.
- Presuda - Viši sud u Beogradu, posebno odeljenje za organizovani kriminal, K-Po1 br. 88/2014 od dana 04.04.2018. godine.
- Presuda - Apelacioni sud u Beogradu - Posebno odeljenje, Kž Po1 22/18 od dana 18.01.2019. godine.
- Zakon o udruženjima („Sl. glasnik RS“ br. 51/2009, 99/2011 – dr. zakoni i 44/2018 – dr.zakon).

Internet izvori:

Akcioni plan za sprovođenje strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma [AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE ZA BORBU PROTIV PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA ZA PERIOD 2022 2024 GODINE.docx \(live.com\)](#)

Direktiva (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta i Saveta od 20.05.2015. godine o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhe pranja novca ili finansiranja terorizma, o izmenama Uredbe (EU) br. 648/2012 Evropskog parlamenta i Saveta te o stavljanju izvan snage Direktive 2005/60/EZ Evropskog parlamenta i Saveta i Direktive Komisije 2006/70/EZ. Tekst direktive [EUR-Lex - 32015L0849 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

Kosovo: Akcija protiv finansiranja terorizma [Kosovo: Akcija protiv finansijera terorista | Terorizam Vijesti | Al Jazeera](#)

Nacionalna fondacija za demokratiju [SERBIA 2020 - NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY \(ned.org\)](#)

Navodi o vezama terorista, medija i NVO u Srbiji, godinu dana bez dokaza [Navodi o vezama terorista, medija i NVO u Srbiji godinu dana bez dokaza \(slobodnaevropa.org\)](#)

Neprofitne organizacije [O Nprofitnim.rs | Nprofitne.rs](#)

Prištinski „Zeri“: Mnoge nevladine organizacije na Kosovu su u službi islamističkog terorizma [Приштински „Зери“: Многе невлadine организације на Косову су у служби исламистичког тероризма | Хроника \(nspm.rs\)](#)

Procena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u BiH [Procena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u BiH i Akcioni plan za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godine \(msb.gov.ba\)](#)

Procena rizika od pranja novca i procena rizika od finansiranja terorizma [2254-1-sazetak-nra-za-javnost-cir.pdf \(apml.gov.rs\)](#)

Strategija za borbu profi pranja novca i finansiranja terorizma [2892_1.-strategija-za-spniift-2020-2024.docx \(live.com\)](#)

United Nations Security Council Consolidated List. 23.10.2021. <https://www.un.org/securitycouncil/content/un-sc-consolidated-list#individuals>

Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma [Увод - Управа за спречавање прања новца \(apml.gov.rs\)](#)

Vlada Republike Srbije. Bela knjiga. [Bela knjiga srpski.pdf \(srbija.gov.rs\)](#)

Skraćenice:

1. AIO - Aktivna islamska omladina
2. Alb. „Zëri“ (Zeri) - Prištinske novine.
3. APR- Agencija za privredne registre
4. BiH - Bosna i Hercegovina
5. Eng. „Financial Action Task Force (FATF)” - Organizacija za kontrolu i sprečavanje pranja novca
6. Eng. „United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)” - Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice.
7. Eng.„United Nations Protection Force (UNPROFOR)” - Zaštitne snage Ujedinjenih Nacija
8. EU - Evropska unija
9. NVO - nevladine organizacije
10. OCD - organizacije civilnog društva
11. OVK - Oslobodilačka vojska Kosova

THE SUBVERSIVE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS

Summary

At the very end of the last century, in the complex process of redefining and reshaping relations within the country and society, the process of the promoting civil society and “democratization of institutions” was initiated under the auspices of non-governmental organisations, especially in countries marked by authoritarian heritage from the Soviet Union’s sphere of interest, such as the former Yugoslavia. Throughout history, they have been susceptible to different influences, especially those exerted by great powers that have seen them as a means of covertly achieving their goals. Non-governmental organisations were presented to the domestic public at that time as “anti-war and humanitarian”, but, as it transpired later, many of them participated in the impairment of the territorial integrity and sovereignty of the former Yugoslavia, aiding the failed “independence” of the autonomous province of Kosovo and Metohija, as well as other subversive activities such as terrorism, propaganda, aiding the opposition, ideological indoctrination, etc., thereby directly and unambiguously disrupting its political, military and security system. This paper will tackle only the issue of terrorism, primarily because of the significance that this multidimensional phenomenon holds, but also because of the author’s stance that the Republic of Serbia has no adequate mechanisms in place for preventing subversive activities (primarily terrorism) orchestrated by non-governmental organisations, as well as the fact that such a phenomenon has yet to be explored in scientific and professional literature.

Keywords: non-governmental organisations, security agencies, subversion, terrorism